

ΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΜΟΥ.

Α΄.

Η ΠΑΤΡΙΣ.

Ι.

Αορίστως μόνον ἐνθυμοῦμαι τὰ παιδικά μου ἔτη· γνωρίζω ὅτι ἐγεννήθην εἰς Καρπενῆσι, πόλιν, ἢ μᾶλλον χωρίον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· ὁ δὲ πατρικός μου οἶκος μοὶ φαίνεται τώρα ὡς φανταστικός τις πύργος συγκεχυμένου ὀνείρου, χονδροειδὲς οἰκοδόμημα, ἄμορφον μίγμα λίθων, ἀσβέστου καὶ ξύλων, ἔπιπλα συνιστάμενα εἰς ψάθας, σκαμνία, σκευοθήκας, ξυλῖνας κλῖνας τιθεμένας ὑπὸ πλουσίας κωνωπιέρας· ὑπηρεῖται πολυάριθμοι, κατηφεῖς τὸ ἥθος καὶ ἄφρωνοι, ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες ἀψοφητὶ καὶ διασταυρούμενοι ὥσεὶ σκιαί. Ἡ αὐλὴ τῆς οἰκίας μου ἔπληθε πάντοτε ἵππων καὶ ἐνόπλων ἀνδρῶν. Ὁ πατήρ μου ἦν ἀρχηγὸς ἀρματωλῶν, ὑψηλὸς, ἰσχνὸς, ἡλιοκαῆς, μὲ βραδὺ καὶ μεγαλοπρεπὲς βάδισμα· τὸ λάμπον βλέμμα του ἤστραπτεν ὑπὸ τὰς ἀψίδας τῶν πάντοτε συνεσπασμένων μελανῶν του ὀφρύων. Ὡμίλει ὀλίγα, καὶ ἡ φωνὴ του ἦτο τόσον ἀπότομος καὶ ἰσχυρὰ ὥστε ἔτρεμον ἐνώπιόν του. Ἡ μήτηρ μου (ταλαίπωρε μῆτερ!) εἶνε τὸ μόνον πρόσωπον, ὅπερ ἐνθυ-

μοῦμαι ἔτι περιπαθῶς · οὐτ' αὐτὴ, ὡς ὁ πατήρ μου, μ' ἐθώπευσέ ποτε, τὸ βλέμμα της οὐδέποτε ἐπληρώθη τοῦ ἱλαροῦ ἐκείνου φωτός, μεθ' οὗ θάλπουσιν αἱ μητέρες τὰ φίλτατά των, καὶ οὐδέποτε συνήντησεν ὁ ὀφθαλμός μου τὸ μειδίαμά της. Σήμερον, ὅταν ρίψω τυχὸν τὰ βλέμματα ἐπὶ τινος Βυζαντινῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας, νομίζω ὅτι βλέπω τοὺς χαρακτῆρας τῆς μητρός μου · μεγαλοπρεπῆς, ἀλλὰ ψυχρὰ καὶ ἀσυμπαθῆς καλλονή. Ἡσθάνομην ἐμφύτως ὅτι με ἠγάπα παραφόρως, ἀλλ' ἦτο φύσις ἀμετάδοτος, χαρακτὴρ εἰθισμένος νὰ καταστέλλῃ τὰς ἐντυπώσεις του, καὶ μόνον στιγμαῖαι ἀλλὰ φωτειναὶ τινες ἐκλάμψεις προέδιδον τὴν μητρικὴν της στοργήν.

Ἡμέραν τινὰ ἔπαιζον πρὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας, ἡ δὲ μήτηρ μου ἐκάθητο εἰς τὸ πλατύσκαλον στρέφουσα τὴν ῥοδάνην της. Αἶφνης ἵππος τις ἐκφυγὼν τοῦ σταύλου ὁρμᾷ κατ' ἐμοῦ · ἐγὼ βλέπω τὸν κίνδυνον, ὃν δὲν δύναμαι ν' ἀποφύγω, ἀλλ' ἡ μήτηρ μου μ' ἐν της πῆδημα φθάνει πλησίον μου, μὲ προασπίζει διὰ τοῦ σώματός της, καὶ σταματᾷ μὲ ῥωμαλέαν χεῖρα τὸν ἵππον.

Εἶχον ἀδελφὴν νεωτέραν μου, ἥτις ἠσθένησεν ἐπικινδύνως · ἡ μήτηρ μου δὲν ἀφῆκεν ἐπὶ δύο μῆνας τὸ προσκεφάλαιόν της, ἀλλ' ἡ ἀδελφὴ μου ἀπέθανεν. Ἐνθυμοῦμαι εἰσέτι μὲ σπαραγμὸν καρδίας τὴν ἀπελπισίαν τῆς μητρός μου · τὴν ἀπαθῆ συνήθως μορφὴν της παρεμόρφωσεν ἡ λύπη, ἡ πάτριος ὀροφὴ ἐσείσθη ἐκ τῶν κραυγῶν της, κ' ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κατεκλείσθη εἰς τὸν θάλαμόν της · ἅμα δὲ πρῶτον ἐξῆλθε, κατηυθύνθη πρὸς τὸ μνημα τῆς ἀδελφῆς μου. Ἐγὼ συνώδευον τὴν μητέρα μου εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ εὐλαβοῦς αὐτοῦ καθήκοντος. Διάταγμα τῆς τότε προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταφὴν, τὸ δὲ πρὸ τῶν

πυλῶν τῆς πόλεως κείμενον νέον νεκροταφεῖον εἶχε πληρωθῆ ἑντὸς ὀλίγου πτωμάτων, διότι ὁ λοιμὸς, ἡ πείνα, ὁ πόλεμος τὸ ἐπρομήθευον ἀφθόνως. Καιρὸς δὲν ἦτο νὰ κοσμῶνται οἱ νεκροὶ, κ' ἐν ἀπλοῦν ῥάκος ἢ ἀγγεῖον τεθραυσμένον διαφόρου χρώματος ἐδείκνυε τὸ μέρος, ὅπου ἕκαστος τῶν θανόντων ἀνεπαύετο· ἡ λύσσα τοῦ ἀνέμου συνέχεε πολλάκις τὰ γνωρίσματα ταῦτα καὶ τότε τὸ μόνον καταφύγιον, τὸ μόνον μητρῶον τοῦ κοιμητηρίου ἦσαν οἱ παρευρεθέντες εἰς τὴν κηδεῖαν. Μάτηι ἐζητήσαμεν τὸν τάφον τῆς ἀδελφῆς μου. Ἡ μήτηρ μου ἦτο περίλυπος· ἐπὶ τινὰς στιγμὰς βυθισμένη εἰς τὸ ἄλγος τῆς ἔμεινεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλή· εἶτα, συνελθοῦσα αἴφνης διατάσσει τοὺς συνοδεύοντάς μας ὑπηρέτας ν' ἀνασκάψωσι τὸ νεκροταφεῖον· ὅλος ἐκεῖνος ὁ χῶρος ἀνεστράφη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. ὦ! φρίσσω ἔτι ἀναπολῶν τὴν φοβερὰν ἐκείνην σκηνήν! ἀποτρόπαιοι κεφαλαὶ, χεῖρες, κνῆμαι, σκελετοὶ, ῥάκη σεσηπότα, ἀναμιγνυόμενα καὶ συστρεφόμενα ἑντὸς στροβίλου κονιορτοῦ!...

Ὁ πατήρ μου ἦν ἐπίφοβος, καὶ ἡ πόλις ὑπέστη τὴν βεβήλωσιν ἐκείνην ἣν τὸ μητρικὸν φίλτρον διέπραξεν.

Ἡ μήτηρ μου παρηκολούθησε μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀδελφήν μου· ὁ δὲ πατήρ μου μὲ παρέδωκεν εἰς τινὰ θεῖαν μου, ἥτις μὲ μετήγαγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μ' ἐνηγκαλίσθη δὲ τρυφερῶς πρὶν ἢ μ' ἀποχωρισθῇ καὶ μὲ παρήγγειλε πολλὰ, ὧν ἐν πρὸ πάντων μ' ἔκαμε ζωηρὰν ἐντύπωσιν· τὸ ἐνθυμοῦμαι ἔτι· « Ἐχε τὴν κατάραν μου, υἱέ μου, ἂν ἀρνηθῇς τὴν πίστιν σου καὶ δὲν ἐκδικήσῃς τὸν θάνατόν μου. » Μετ' ὀλίγον χρόνον οἱ Τοῦρκοι τὸν ἀνεσκολόπισαν. Ἡμὴν τότε μόλις δεκαετῆς, ἡ δὲ εἰδήσις τοῦ θανάτου τοῦ πατρός μου μ' ἐνέπνευσεν ἀγανάκτησιν μᾶλλον ἢ λύπην. Κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἐκεῖνον

πόλεμον, εἰς ὃν οἱ στρατιῶται ἦσαν ἥρωες, τὰ παιδιά ἦσαν ἄνδρες, ἡ ἀτίμωσις ἦν ἐπιφοβωτέρα τοῦ θανάτου.

Φιλανθρωπική τις ἐταιρία μ' ἀπέστειλε μετ' ὀκτὼ ἄλλων ὀρφανῶν εἰς Ἐλβετίαν ἵνα ἐκπαιδευθῶ.

II.

Ὁ ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ βίος ἀποτελεῖ παρὰ τοῖς πλείστοις τὰ ποιητικώτερα ἔτη τῆς ζωῆς των· ἄλλ' ἐγὼ πολὺ πεζὴν αὐτῶν μνήμην ἐτήρησα. Ἡ ἀποῦσα πατρίς ἦν ὁ μόνος μου διαλογισμὸς, τὸ μόνον ἐπαγωγὸν δι' ἐμὲ ὑποκείμενον ὁμιλίας, ἡ μόνη μου στοργή. Σήμερον, φθὰς εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν ἐξαλείφονται συνήθως αἱ χίμαιραι, ἐκπλήττομ' ἔτι, ὅταν ἀναπολήσω τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, διὰ τὴν δύναμιν τοῦ αἰσθήματός μου ἐκείνου. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐν ἐμοὶ ὁ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως ἰσχυρότερος ἢ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ζωῆς μου. Ἄμα ἔβλεπον ἓνα συμπατριώτην, τὸν ἡρώτων μ' ἐρωτικὴν σχεδὸν περιπάθειαν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου μας, περὶ τῶν προόδων τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεθύμουν ν' ἀκούω διηγούμενα τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου μας, καὶ οὔτε ἐρευνῶν οὔτε ἀκούων ἀπέκαμνον. Μετὰ τῶν συμμαθητῶν ἐλάλουν περὶ τοῦ τόπου μου· εἰς τὰς συνθέσεις μου τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος εἰσεχώρει πανταχοῦ, εἰς τὰ παιγνιδία μου ἐκαλούμην πάντοτε στρατηγὸς ἐνὸς ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ ὥρμων ἐξ ἐφόδου κατὰ τῶν Τουρκικῶν ταγμάτων, ἅτινα οὐδέποτε, ἐννοεῖται, ἄφινον ἀνεξολόθρευτα· εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσηυχόμην ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος μου, καὶ τὴν προσευχὴν ταύτην ἡ καρδιά μου μόνη μὲ τὴν εἶχε μάθει.

Παραλλήλους τούτων ἀναμνήσεις μοι προσφέρει τὸ ἐκπαι-

δευτέριον τὴν φυλακὴν, τὰ βρασμένα φασώλια, τὸν περίπατον τῆς πέριπτης καὶ τὴν διανομὴν τῶν βραδείων. Αἱ διακοπαὶ ἦσαν δι' ἐμὲ μαρτύριον· ὅλοι οἱ ἄλλοι συμμαθηταί μου μετέβαινον εἰς τὰς οἰκογενείας των καὶ ἐγὼ μόνος εἰς τὸν κόσμον ἔμενον κατὰκλειστος εἰς τὸ κατηφές μοναστήριον.

Ἦμην δεκαεξαετῆς ὅτε ἀνεκλήθην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Θεῖός τις, οὕτινος ἠγνόουν τὴν ὑπαρξιν, μ' ἔστειλε χρήματα καὶ μ' ἐκάλεσε νὰ μεταβῶ πρὸς αὐτόν. Ὁ ἄγνωστος οὗτος συγγενής μου διέμενεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μετέβην λοιπὸν εἰς Τεργέστην, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου ὁ θεῖός μου μ' ὑπεδέχθη ἄρκετὰ καλὰ καὶ μοὶ προέτεινε θέσιν εἰς τὸν ἐμπορικὸν τοῦ οἴκου· ἐδέχθην.

III.

Δὲν ἤμην ὅμως παντάπασι πλασμένος διὰ τὸ ἐμπόριον. Ἐφερόμην ἐνδομύχως εἰς ἐνεργητικὸν βίον, καὶ ἡ μὲ τὴν ὁσμὴν τῆς πυρίτιδος ἀναμεμιγμένη αὖρα τῶν ὀρέων, ἣν εἶχον ἀναπνεύσει κατὰ τὰ παιδικά μου ἔτη, ἀνεκύκα τὸ αἷμά μου. Ἡ ἐν Κερκύρα διαμονὴ μὲ δυσηρέσκει φοβερά· ἡ ἀγγλικὴ τῆς φρουρᾶς, οἱ εὐρώπαιζοντες κάτοικοί τῆς ἀπετέλουν δι' ἐμὲ ὅλον τι διάφορον τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος, τοῦ τόπου τῶν ὀνείρων μου, τῆς ἰδανικῆς πατρίδος, ἣν εἶχον ἀναπλάσει ἐν τῷ ἐκπαιδευτηρίῳ.

Περιεπάτουν συχνὰ παρὰ τὰ παραθαλάσσια τεῖχη τῆς πόλεως, μόνον ἵνα χορτάσω τοὺς ὀφθαλμούς μου βλέπων τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν· διῆγον ὥρας ὁλοκλήρους θεωρῶν τὸ κυανοῦν τῆς χρῶμα· κατεθελγόμεν παρὰ τοὺς κομψοὺς τῆς κυματισμοῦς, καὶ ἐμέτρουν μ' ἀνεκλάλητον εὐχαρίστησιν

τὰ εἰς τὸν λιμένα ἡγκυροβολημένα ἑλληνικὰ πλοῖα. Ἄν τὸ μόνον πολεμικὸν ἀτμοκίνητον, ὅπερ εἶχε τότε ἡ ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, διήρχετο τυχὸν διὰ Κερκύρας, ἔτρεχον νὰ τὸ ἐπισκεφθῶ μετὰ παιδικοῦ θαυμασμοῦ, καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας — πρὸ πάντων οἱ τῶν κατωτέρων τάξεων — ἐπλήρουν τὸ κατὰστροφά του, ἀποστρέφοντες τὸ βλέμμα ἀπὸ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀγγλικῶν στόλων καὶ περιχαίροντες εἰς τὸ ταπεινὸν ἑλληνικὸν σκάφος. Ὁ δὲ ἰδιός μου ἐνθουσιασμὸς δὲν μ' ἐμπόδισε νὰ παρατηρήσω μετ' ἐκπλήξεως τὴν πατριωτικὴν αὐτὴν περιέργειαν τοῦ Ἰονίου λαοῦ, ἥτις ὑψοῦτο σχεδὸν μέχρι σεβασμοῦ. Ἐπίσης, ὡςάκις ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ στολὴ ἐφαίνετο εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κερκύρας, ἐνθουσιώδεις ἀνευφημίαι τὴν ὑπεδέχοντο. Μὲ ποῖον θρησκευτικὸν σχεδὸν σέβας δὲν ἐγίνετο δεκτὸν πᾶν ὅ,τι ἔφθανεν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου... βιβλία, ἐφημερίδες, ἄνθρωποι! μ' οἶαν παραφορὰν οἱ φλογεροὶ τῆς Κερκύρας κάτοικοι ἔτρεχον εἰς προὔπαντήσιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ὡςάκις οὗτος προσωρμίζετο εἰς τὸν λιμένα των! Ὅσοι τῶν Κερκυραίων ἐπανήρχοντο ἐξ Ἑλλάδος, ἐθεωροῦντο μετὰ πλείονος προσοχῆς καὶ νομίζω καὶ μετὰ πλείονος σεβασμοῦ ἢ οἱ ἄλλοι· ἦσαν προσκυνηταὶ ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς ἁγίας γῆς, οὓς ἡρώτων ἀπομνημονεύοντες καὶ τοὺς μικροτέρους των λόγους.

Εὐρίσκοντο τότε ἐν Κερκύρᾳ Ἕλληνές τινες ἐκ τῶν ὁμόρων τῆς Τουρκίας ἐπαρχιῶν, φοροῦντες τὴν γραφικὴν των ἐνδυμασίαν καὶ ἐλκύοντες τὴν συμπαθῇ τοῦ κοινοῦ προσοχὴν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ αὐτὸ μ' ἐκεῖνο αἶσθημα. Ἡ τὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος φέρουσα στολὴ ἐξεπροσώπει τὴν ἐλευθέραν πατρίδα, ἡ δὲ ὑπερήφανος φουστανέλλα τὴν δούλην. Οἱ ἠπειρῶται συνεμερίζοντο τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑπτανησίων

διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, καὶ ἔφερον ἀνηρτημένον εἰς τὸν λαιμόν των ἐν εἵδει φυλακτοῦ ἄργυρᾶ ἢ καὶ χρυσᾶ νομίσματα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς λεπτομερείας ταύτης πρέπει ν' ἀναμνησθῇ τις ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῶν Τούρκων εἶναι συνηθέστατον παρὰ τοῖς Ἕλλησι νὰ φέρωσι περὶ τὸν τράχηλον κεκρυμμένα ὑπὸ τὰ ἐνδύματα χρυσᾶ ἢ ἄργυρᾶ νομίσματα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἱδρυτοῦ τῆς Βυζαντικῆς αὐτοκρατορίας, ταχθέντος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς Ἁγίους. Περιπατῶν διὰ τῶν εὐθαλῶν πεδιάδων τῆς Κερκύρας ἀπῆντων ἐνίοτε τοὺς ταλαιπώρους φυγάδας στρέφοντας τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ὄρη των καὶ νομίζοντας ὅτι ἀνέπνεον μετὰ τοῦ ἐκεῖθεν πνέοντος ἀνέμου ἀναθυμιάσεις τῶν ἀποτόμων πλευρῶν των καὶ τὸν ἀέρα ὃν ἀνέπνεον αἱ γυναῖκες, αἱ ἀδελφαὶ, αἱ θυγατέρες των στενάζουσαι ἐν τῷ αἴσχει τῶν πασσαδικῶν χαρεμίων. Ἐνίοτε τὰ βλέμματά των ἐτρέποντο πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ ὀρίζοντος, ὅθεν ἤρχιζον τὰ τεχνητὰ τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου ὄρια, καὶ ἀόριστος στεναγμὸς διέστελλε τὰ στήθη των· σιγηλοὶ, μελαγχολικοὶ καὶ μ' ἀξιοπρεπὲς τὸ βάδισμα, μ' ἀνεπόλουν τὸν πατέρα μου. Δὲν ἐβράδυνον νὰ οἰκειωθῶ μετ' αὐτῶν καὶ τοῖς ἀνεκοίνωσα εὐθὺς πόσον ἐπεθύμουν νὰ μετέβαινον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

— Ποιάν; μ' ἠρώτησεν εἰς αὐτῶν.

— Πῶς, ποίαν; εἶπον.

— Βέβαια εἰς τὴν μεγάλην ἢ τὴν μικράν;

— Εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον.

— Καψερέ! ἀπῆντησεν ἐκεῖνος σείων τὴν κεφαλὴν.

Μάτην προσεπάθησα κατόπιν νὰ μάθω τὴν αἰτίαν τοῦ λόγου του. Βραδύτερον ὅμως ἐννόησα καὶ τὴν ἐκφώνησιν καὶ τὴν μιμικὴν του. Παρεκάλεσα τὸν θεῖόν μου νὰ μ' ἀφήσῃ ν' ἀνα-

χωρήσω διὰ τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἤθελον νὰ ταχθῶ εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν· αὐτὸς ἐζήτησε νὰ μ' ἀποτρέψῃ, ἀλλὰ βλέπων ὅτι οὐδέποτε ἤθελε κατορθώσει νὰ μὲ καταστήσῃ καλὸν ἔμπορον, ἐπείσθη νὰ μὲ δώσῃ συστατικά τινὰ γράμματα καὶ ὀλίγα χρήματα, καὶ οὕτως ἀνεχώρησα.

Ἀπὸ τοῦ ἀτμοκινήτου, ὅπερ μ' ἔφερεν εἰς Πάτρας, ἀνεζήτουν διὰ τοῦ βλέμματος τὰ ὄρη ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰ σημερινὰ τοῦ βασιλείου ὄρια, καὶ ὅτε μοί τα ἔδειξαν, ἡ φαντασία μου τὰ ἐπλάσεν ὑπὸ ἰδιαίτερόν τι σχῆμα· ἡ ἐλληνικὴ των κλιτὺς μ' ἐφάνη ὅτι μοί προσεμειδία μ' οἰκογενειακὴν τινὰ στοργήν..... ἦτο ὠραιότερα, μεγαλοπρεπεστέρα· καὶ ὁμῶς ἦν ἐκατέρωθεν ὁ αὐτὸς βράχος, ἐπίσης γυμνὸς καὶ τραχὺς, ἀλλὰ καλλυνόμενος ἐντεῦθεν ὑπὸ τοῦ μαγευτικοῦ συναισθήματος τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου πατρίδος, συναισθήματος ἐγωϊστικοῦ ἀνοίγοντος τὰς ἀγκάλας μου πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἀδελφὴν καὶ κλείοντος αὐτὰς πρὸς τὴν δούλην.

Εἶν' ἀνέκφραστον τί ἠσθάνθην πατῶν τὸ ἔδαφος τῶν Πατρῶν· ἐπάτουν τέλος τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ἀγίαν, τὴν ἐλευθέραν γῆν... Ὅλοι οἱ εἰς τὰς ὁδοὺς περιφερόμενοι ἄνθρωποι ἦσαν Ἕλληνες, καὶ Ἕλληνες ἐλεύθεροι· οἱ στρατιῶται φέροντες τὸ πυροβόλον των μ' ἀλαζονικὸν βλέμμα καὶ ἄρρενωπὸν εἶδος ἦσαν στρατιῶται τοῦ στρατοῦ μας· αἱ τελωνιακαὶ καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ παρίστων τὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν· ἡ κυανῇ σημαίᾳ ἐδέσποζεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐκείνης· ἡ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν νανουρίσασα γλῶσσα, ἡ ὠραία ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐπλήρου τὸν α�έρα μὲ τοὺς ἡχηροὺς καὶ μελωδικούς της φθόγγους· ὁ αἶθρ αὐτὸς ὁ τόσον καθαρὸς, τόσον γλυκὺς, τὸ διαφανὲς ἐκεῖνο φῶς τοῦ χρυσωμένου ὀρίζοντος... τὰ πάντα μ' ἐμέθυσκον καὶ μ' ἔφερον εἰς ἔκστασιν, σχεδὸν εἰς παραφροσύνην· ἔκλαιον ἐκ συγκινή-

σεως. Αἱ Πάτραι, πόλις ἢ μάλλον κώμη τότε μόλις διαγεγραμμένη, παρίστατο εἰς τὰ βλέμματά μου ὑπὸ τὴν ὠραιότεραν ὄψιν. Ἡ Γενεύη, ἡ Τεργέστη, ἡ Κέρκυρα μ' ἐφαίνοντο χωρία παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς Πάτρας. Διέτρεξα τὰς ὁδοὺς τῆς καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐπεσκέφθην τὸν ναὸν τοῦ προστάτου τῆς πόλεως, ἀγίου Ἀνδρέου· ἐγονυπέτησα πρὸ τοῦ ἱεροῦ, καὶ μετ' αἰσθητικῆς σχεδὸν συγκινήσεως ἐφίλησα τὰς ψυχρὰς πλάκας τῆς ἐκκλησίας.

Εἶχον πατρίδα (1).

(1) Τὴν συνέχειαν τῶν ἀναμνήσεων τούτων θέλομεν δημοσιεύσει τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Μ. Π. ΒΡΕΤΟΣ.